

FRANCE BEVK

OB MORJU IN SOČI

Avtorica: Katarina Meglič

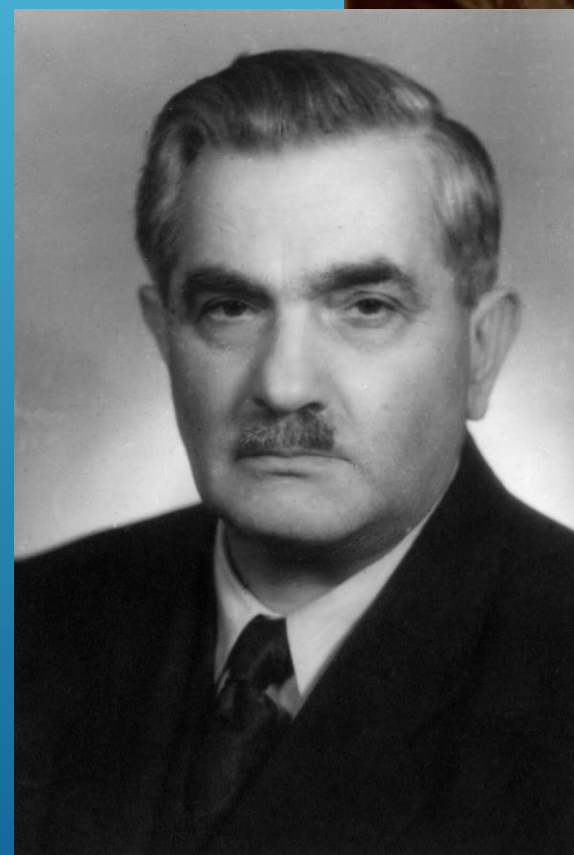
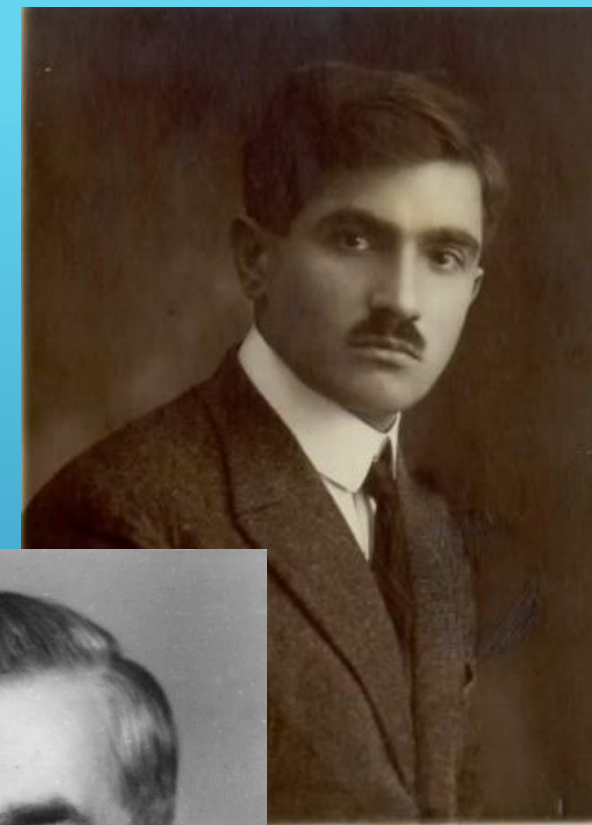
Mentorica: izred. Prof. dr. Urška Perenič

Predmet: Teorija literarnega diskurza – seminar

Študijska smer: 2 sropnja, slovenistika – E

○ AVTORJU

- ▶ 1890 Zakojca pri Cerknem
- ▶ 1943 se pridruži partizanom
- ▶ 1950 predsednik Društva slovenskih pisateljev
- ▶ Predsednik Ljudske prosvete, podpredsednik Slovenske matice, član SAZU
- ▶ 1970 smrt v Ljubljani

OB MORJU IN SOČI

- ▶ Potopis
- ▶ Mladinska književnost
- ▶ Spremljevalci: Tinka, Blaže in Matija
- ▶ *»Prišlo mi je na misel, da bi vam opisal Slovensko Primorje. Zakaj? Da boste spoznali lepoto krajev, ki so bili dolgo odtrgani od skupne domovine. Med zadnjo vojno smo jih s težkimi boji osvobodili, zato jih moramo poznati in jih znati ceniti.« (Bevk 1959: 5)*

POT

- ▶ **Ljubljana, Vrhnika, Postojna, Ilirska Bistrica, (pokrajina Čičarija), Buje, Piran, Izola, Koper, Trst, Sežana, Ajdovščina, Gorica (in nastajanje Nove Gorice), Tolmin, Cerkno (bolnica Franja), Idrija in nato nazaj do Ljubljane.**

SK

026105505

DISKURZI: GEOGRAFSKI

»Eni visijo izpod obokov kot pozimi ledene sveče od streh. Tem pravijo stalaktiti. Votli so: če udariš nanje, zazvenijo kot bron. Drugi rastejo od tal kot debelca okleščениh drevesc. Ti so stalagmiti. Kadar se stalaktit in stalagmit združita, nastane steber, ki podpira strop. Nekateri stebri so tanki, a drugi debeli kot debla.«

»Kako to nastane?« je vprašala Tinka.

»Apnenec se topi v vodi. Nekaj ga je v vsaki kapljici, ki pričmizi skozi strop. Voda se posuši, a apnenec se strdi.

Za Postojno se pot razcepi. Ena cesta gre naravnost v Trst in v Gorico. Druga zavije na levo čez Pivško polje v Reško dolino. Odpeljali smo se levo. Na desnici je Prestranek z velikimi skladovnicami lesa. In Slavina, skrita za brežuljkom, izza katerega gleda le cerkveni zvonik. Na levici se vlečejo Javorniki, porasli s temnozelenimi gozdovi. Dalje proti jugu se dviga Snežnik. To ime si je zaslužil, ker se velik del leta ponaša z belo, sneženo kučmo. Na bližnjem pobočju so raztresene redke vasi. Pod bregovi teče Pivka, ki izvira pod Snežnikom in trikrat ponikne. Ob nji se vleče močvirnat svet, kjer je bilo nekoč jezero. Po nji se tudi imenuje vsa pokrajina in kraj Pivka, prej Šempeter na Krasu.

DISKURZI: AVTOBIOGRAFSKI

Osebe povesti, ki sem jih pisal v Gorici, so se mi zazdele kot žive. Sedanjost se mi je na vsak korak prepletala s preteklostjo. Na trgu, ki smo ga imenovali Koren, sem se spomnil Pepeta, prijatelja iz dijaških let. Bil je ubog, preprost in prisrčen, zmeraj sem se čudil njegovemu obširnemu znanju [...]

DISKURZI: ZGODOVINSKI

Po številu prebivalcev je Vipavski Križ vas, a je dobil mestne pravice že pred stoletji. V njem je bilo nekoč upravno in trgovsko središče najbogatejšega dela Vipavskega. Poleg mestnih vrat je deloma ohranjeno tudi mestno obzidje. Proti vzhodu gledajo mogočni, razpadajoči zidovi starega gradu. Danes je Vipavski Križ le malo več kot star, častitljiv spomenik. A spomenik, ki si ga je vredno ogledati.

Na plošči, ki je vzdana v skalo, so vklesana imena umrlih partizanov. Steze, po katerih smo hodili, med vojno ni bilo. Ranjence, ki so jim zavezali oči, so prinašali in odnašali po strugi potočišča, ki je sproti zabrisoval sledove.

DISKURZI: BIOGRAFSKI

Ob pogledu na Nabrežino sem se spomnil Iga Grudna, pesnika kraške obale. Tu je bil rojen; saj pravi v pesmi *Sinku*:

V Nabrežini blizu Trsta
se tvoj oče je rodil...

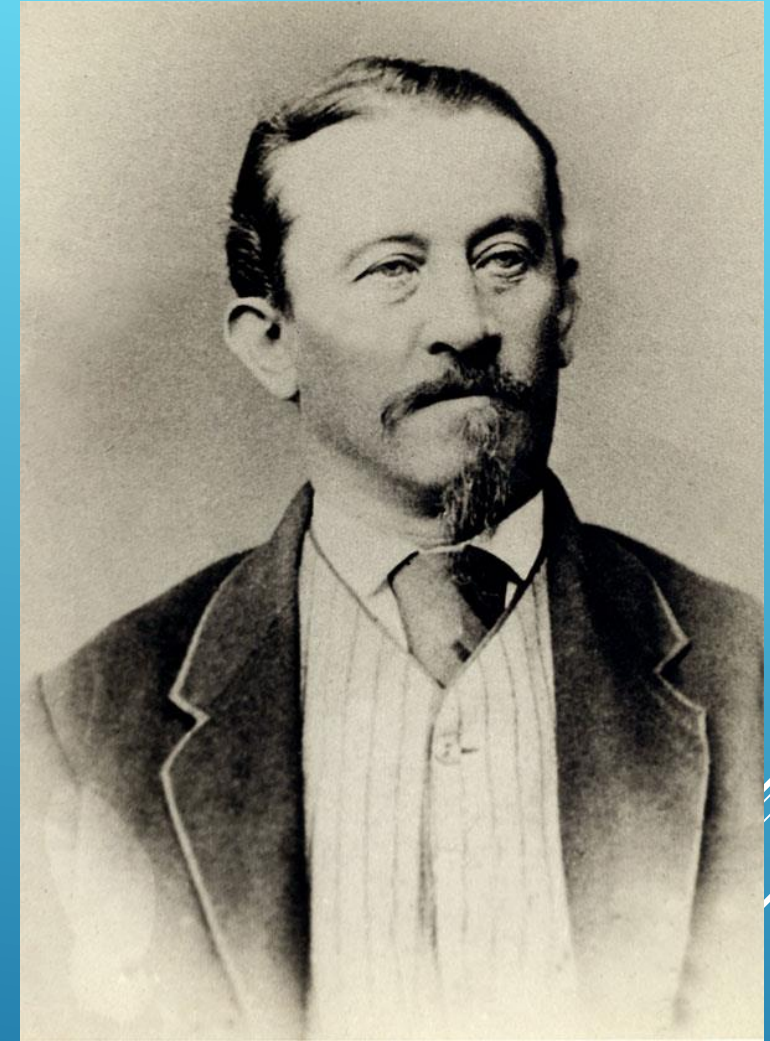
Zopet sem pogrešal Tinko. Vprašal bi jo, če pozna kako
Grudnovo pesem. Morda tisto iz čitanke:

Kam se jadro je razpelo,
v vetru, ki od Krasa veje?
Proti Trstu jadro belo
vse močnejše, vse hitreje
plove vedro, plove smelo,
ne pozna nobene meje...

Napisal je več zbirk pesmi za odrasle in dve zbirki pesmi za
otroke: *Miška osedlana* in *Na krasu*.

Fran Levstik, ki je nekaj časa živel na graščini Kalec pri Zagorju, nedaleč od tod. Bil je za domačega učitelja pri Miroslavu Vilharju. Tedaj je bržkone slišal stare ljudi pripovedovati o Martinu Krpanu in napisal povest. Danes tudi graščine na Kalcu ni več. Ostal je le stolp in nekaj zidov, ki jih prerašča grmovje.

DISKURZI: MITOLOŠKI

- ▶ Deset pripovedk
 - ▶ Nastanek naravne ali kulturne znamenitosti
 - ▶ Večina temelji na ljudskem pripovedovanju
 - ▶ Različne teme (Grki, škrti, kraljeviči ...)
-
- A decorative graphic consisting of several parallel white lines of varying lengths, slanted upwards from left to right, located in the bottom right corner of the slide.

PRIPOVEDKA O ARGONAVTIH

Tako se je zgodilo, da smo se drugo jutro zarana vozili proti Vrhniki.

Stric Matija je bil nekoliko boljše volje kot prejšnji dan. Obračal je volan in žulil cigaro. Tinka je sedela poleg njega in vrtela glavo zdaj na desno, zdaj na levo. Zdelo se je, da nič ne sme uteči njenim očem. Jaz sem se šopiril na zadnjem sedežu kot kak turški paša.

»Tu je bilo nekoč veliko jezero,« sem rekel, ko smo se vozili mimo Barja. »Na njem so živeli Mostiščarji, ki so si gradili vasi na kolih.«

»A!« se je začudila Tinka. »Kaj pa je tam?« je vprašala, ko smo se pripeljali na Vrhniko.

»Spomenik Ivana Cankarja. Sedi ob cesti, kakor da počiva od dolge poti. Tu je njegov rojstni kraj. Tam zadaj je Močilnik, kjer izvira Ljubljana.«

Tinka se je komaj utegnila ozreti, ko je avto že hropel po cesti navkreber.

»Ljubljana me spomni na Argonavte,« sem rekel. »Ali veš, kdo so bili Argonavti?«

Tinka je odkimala. Tega še ni vedela.

»Povedal ti bom. Dolgo je že od tega, ko je na Grškem, v Tesaliji, živel kraljevič, ki se je imenoval Jazon. Stric mu je bil ugrabil kraljestvo. Ko ga je zahteval nazaj, mu je stric obljubil, da mu ga vrne, a pod enim pogojem. Iz daljne Kolhide ob Črnem morju mu mora prinesiti zlato runo, ki ga je hranil kralj Aietes. S tem se ga je hotel le iznebiti, zakaj ni verjel, da bi kdorkoli pod soncem mogel izpolniti to nalogo. Jazonu pa ni manjkalo poguma, zato se ni ustrašil. Zbral je petdeset najboljših grških

Močilnik

junakov. Posekali so les za ladjo, ki jo je zgradil najboljši ladjar tistega časa, Argos. Po njem se je ladja imenovala Argo, a junaki Argonavti. Spustili so se na morje in po mnogih težavah in dogodivščinah prišli v Kolhido. Kralj Aietes je Jazonu obljubil, da mu dá zlato runo, če stori celo vrsto junaških del. Jazon se tudi tega ni ustrašil, vse je storil, kar je kralj zahteval. Pri tem mu je pomagala kraljeva hči Medeja, ki se je vanj zaljubila. Ko so Argonavti odhajali z zlatim runom, se jim je pridružila. Kralj Aietes se je zaradi tega razsrdil in jih zasledoval. Le s težavo so mu ušli iz Črnega morja v Donavo. Iz Donave so zapluli v Savo, a iz Save v Ljubljano. Ko so prišli do današnje Vrhnike, je zmanjkalo reke in so obtičali. Posekali so drevje in ladjo na hlohah po najbližji poti čez Kras rinili do morja. Pri današnjem Štivanu so zopet razvili jadra. Po mnogih težavah, ki so jih še čakale na potu, so se slednjič vrnili v Grčijo...«

PRIPOVEDKA O ERAZMU PREDJAMSKEM

je pod skalnato streho, le majhen del ga gleda izpod nje. Njegova zadnja stena je živa skala. Ni bilo prvič, da sem užival ta pogled, a me je zopet očaral. Globoko pod gradom se izgublja v zemljo Lokva, ki po dolgi poti pod Nanosom baje zopet kot Vipava priteka na površje. Vendar to še ni dokazano.

»Tu je živel znani roparski vitez Erazem Predjamski.«

Tinka je zopet napela ušesa.

»Erazem Lueger, kakor je bilo vitezovo pravo ime, je bil sprva na glasu kot velik junak. Služil je avstrijskemu cesarju. Bil pa je nemirne krvi in nagle jeze. To ga je pogubilo. Nekoč je v prepiru zabodel nekega plemiča. Tedaj je prišel pri cesarju v nemilost, zasledovali so ga kot ubijalca. Erazem se je zatekel v Predjamo, v svoje nedostopno gnezdo v skalnati steni.

Gradu, ki ga vidimo pred seboj, takrat še ni bilo. Sezidali so ga šele kakih sto let pozneje. Erazmov dom je bil za gradom v naravni jami nad strašnim prepadom. Jama je bila spredaj zaprta z zidom, ki je imel dvoje oken in vrata z vzdružnim mostom. Kdor je hotel priti v to trdnjavo, je moral splezati po lestvici iz vrvi do skalnatega pomola in šele od ondod je prišel čez vzdružni most do vrat. Tu je bil Erazem uredil bivališče zase in za svoje zveste hlapce. Od ondod je odhajal na ropanje. Napadal je trgovce, ki so prevažali blago iz Trsta na sever. Postal je nevaren roparski vitez.

To je hudo škodovalo trgovini. Zato je cesar zaukazal tržaškemu glavarju Gašperju Ravbarju, naj viteza ukroti. Glavar je prišel z vojsko, a Erazmove trdnjave ni mogel zavzeti. Sklenil je torej, da viteza in njegove hlapce izstrada v njihovem gnezdu. Toda Erazmu ni zmanjkalo živeža. Da bi se iz oblegovalcev ponorčeval, jim je nekoč vrgel pol pečenega vola. A drugič jim je poslal jerbas svežih vipavskih češenj.«

»Kje je dobil češnje?« je vprašala Tinka.

»Pravijo, da po podzemskem rovu, ki je segal prav do Vipave.«

»Tega ne verjamem,« je menil Matija.

»Jaz tudi ne. Saj tudi ni treba verjeti. Erazmova jama, ki sega globoko v hrib, je zelo obširna. Imela je tudi izhod nekje v gozdu nad hribom. Danes je ta izhod zasut z gruščem... A česar ni zmožel meč in obleganje, je napravil denar. Hlapec, ki je prihajal z darili v Ravbarjev tabor, se je dal podkupiti. Pokazal je okence, za katerim se je roparski vitez mudil vsak večer. Ko je nastala noč, je na okencu zagorela sveča. To je bilo dogovorjeno znamenje. Ustrelili so s topom, kamnita krogla je prebila steno in ubila Erazma.«

To je ob kratkem zgodba o Erazmu Predjamskem.

Obiskali smo grad in Erazmovo jama. V gradu je zbirka kamnitega in koščenega orodja, ostankov lončenih izdelkov, denarja itd. Sledovi pračloveka in prebivalcev iz vseh dob do srednjega veka, ki so jih našli v jamah pod gradom. Te jame je nekoč izkopala Lokva, preden si je niže izdolbla novo strugo. Tu je tudi zbirka izkopenin iz temačne in vlažne Erazmove jame. V pečini za gradom kažejo skalnato brezno, naravno ječo, v katero so po vrvi spuščali jetnike. Nekoč so našli v tem breznu več golih okostnjakov.

Erazmov grad

PRIPOVEDKA O KOČARJU IN POLHIH

Začenja se pust, le malo rodoviten svet. Ponekod zgolj razbrazdane skale, ki jih v poletju le za silo pokriva borno zelenje grmičev. Drugod pusti pašniki in senožeti ter le v kaki vrtači skrita njivica. To je Čičarija, ki se vleče na jug daleč čez Učko in do Slavnika na zahodu. Vasi so redke. Saj bi gostejša naselja ne imela od česa živeti.

Kjerkoli je na skalnatem pobočju ali v kraških dolinicah kaj zemlje, so zrasle v tesnih skupinah tudi hiše. Oči se vzdostijo le ob pogledu na bukove in hrastove gozdove, ki tu pa tam na gosto pokrivajo obronke. V njih pojejo sekire in se ob dobrih letinah žira in želoda podijo polhi.

Že smo na cesti, ki pelje skozi Čičarijo.

»Povem ti zgodbo, ki sem jo nekoč slišal ali bral o polhih,« sem rekel Tinki. »Nekoč je v teh krajih živel kočar, ki je odšel v gozd, da si naseka drv za zimo. A kot povsod na kraških tleh, je tudi tu polno podzemnih jam. Kočarju je po nesreči spodrsnilo, da je zletel v prepad, kot da ga je požrla zemlja. Jama, v katero je padel, je bila tako strma in globoka, da ni mogel iz nje. A kako se je začudil, ko se je znašel med množico polhov, ki so bili že šli prezimovat. Živalce so se moža prestrašile. Ko so pa videle, da jim noče nič hudega in da je tudi sam prestrašen, so se sprijaznile z njegovo družbo. Možja je mučila lakota in žeja. Tedaj je opazil, kako polhi ližejo neki slan in hkrati sladek kamen. To jih je obvarovalo, da niso poginili od lakote. Mož jih je posnemal in ni več čutil ne gladu ne žeje. — Tako je minila zima, približala se je pomlad. Polhi so se pripravljali, da splezajo iz jame. Mož se je žalosten zamislil. Polhi bodo vsako pomlad odhajali, on pa bo za vedno ostal v jami. Počasi se bo postaral in zapuščen umrl. Tedaj mu je prišla srečna misel. Raztrgal je svoj jopič v krpe in jih polhom privezal na kožuščke. Če bodo domači katerega ujeli, si je mislil, bodo takoj vedeli, kako je z njim. — In res se je tako zgodilo. Ko so vaščani ujeli prvega polha, so po krpi spoznali obleko rojaka, ki je bil

neznano kam izginil. Polha so iz hvaležnosti izpustili in soseda v gozdu iskali od jame do jame. Klicali so ga, dokler se jim ni oglasil. Prinesli so dolgo vrv in ga potegnili iz brezna. Tako so rešili rojaka, ki so ga že imeli za mrtvega. Medtem so mu bili lasje že na pol osiveli in zrasla mu je tako dolga brada, da bi ga skoraj več ne spoznali. Kočar je jokal od veselja...«

»Polhi ne prezimujejo v jamah,« je rekel Matija.

»Res ne. To je samo pripovedka. Polhi prezimujejo v duplih dreves, kjer se stisnejo v klobec in otrpnejo do pomladi.«

Pripeljali smo se v Podgrad, središče Čičarije. Že ime pove, da kraj leži pod starim gradom, ki že dolgo razpada na griču. Pod obronkom na desni so se zopet prikazali Brkini in Reška dolina. V Obrovu smo se sredi vasi spustili po cesti na levo.

Matija si je segel z roko v lase. Smilil se mu je avto, ki ga je na vsa usta hvalil, a mu vendar ni prav zaupal na cesti, razorani od nalivov.

Nekoč sem bral, da blizu Obrova dva potoka ponikata v zemljo. Tam se baje tudi vrstijo kotline s požiralniki, katerih nekatere so podobne presihajočim jezerom. Nismo utegnili, da bi iskali in občudovali ta čuda. Srečali smo sivo čredo volov, ki sta jih gnala dva odrasla pastirja. Avto se je moral ustaviti, da so šli mimo. Pokrajina se je počasi spremenila. Gmajne so se umaknile pustemu pobočju z gostimi, navpičnimi skalami.

»Kakor turški britof,« je rekel Matija.

»Kakšen je turški britof?« je vprašala Tinka.

»Tak, saj vidiš.«

Samotna vas, ki je zrasla ob krpah plodne zemlje. In zopet pustote. Približali smo se gozdovom in se po ovinkasti cesti izgubili v njih. Za gozdnatim višavjem se je pod nami znova odprla dolina z nekaj polja in vasjo. Drugič smo se spenjali

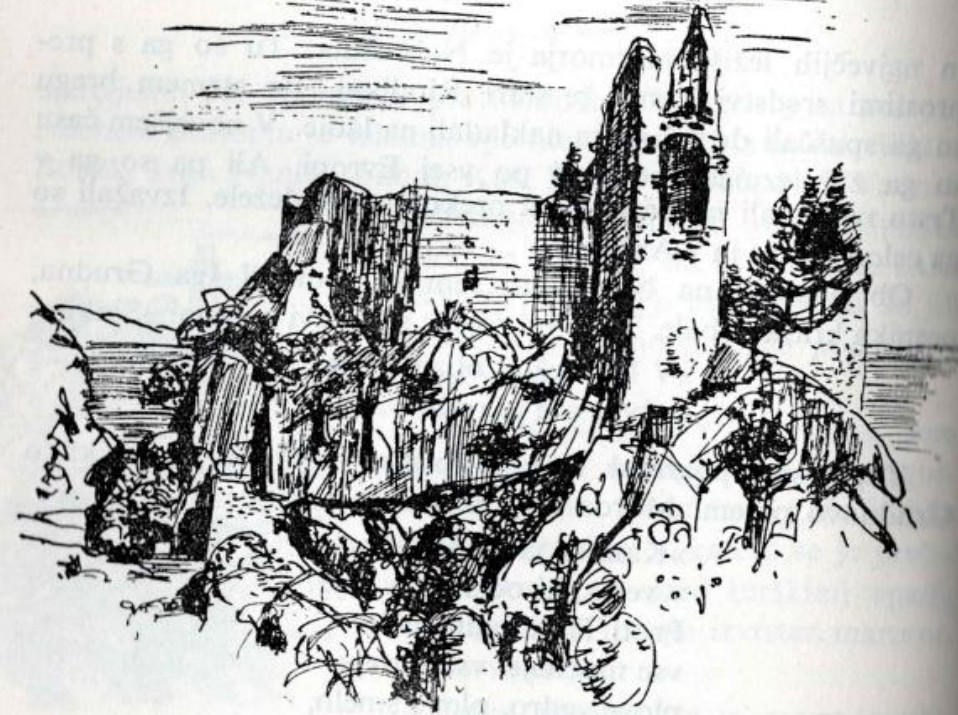
PRIPOVEDKA O DEVINSKEM GRADU

Med ljudstvom se je ohranila pripovedka, ki se nanaša na ta grad:

Nekoč je živel na devinskem gradu hudoben vitez, ki je zelo slabo ravnal s svojo ženo. Ta mu je odpuščala vse žalitve in skušala z dobro besedo omečiti njegovo trdo srce. Toda mož se je nazadnje tako naveličal, da je iztuhtal peklenski načrt, kako bi se je znebil. Neki večer jo je izvabil na ozko pečino pod grajskim zidom, da bi jo pahnil v morje. A ko jo je zgrabil, se je žena ustrašila in hotela poklicati nebo na pomoč. Toda iz prsi se ji je izvil komaj rahel vzdih, nato je onemela. V svoji silni bolečini se je spremenila v kamen.

Poslej se je bela gospa vsako noč prebudila iz svoje otrplosti in začela svoj nočni pohod po gradu. Trikrat se je prikazala in trikrat zopet izginila v mračnih grajskih sobah. Skozi odprta vrata je šla iz izbe v izbo, dokler ni prišla v kamrico, kjer je nekoč ležalo v zibelki njeno dete. Tam je stala in molčala, zapustila zibelko ob zori, se neslišno vrnila na skalo, kjer jo je bolečina zopet spremenila v kamen.

V steni pod starim gradom stoji bela skala, ki ima obliko žene. Ljudska domišljija ji je s pripovedko vdahnila življenje.

Stari devinski grad

PRIPOVEDKI O VIDEMSKEM GRADU IN O HUDIČEVEM MOSTU

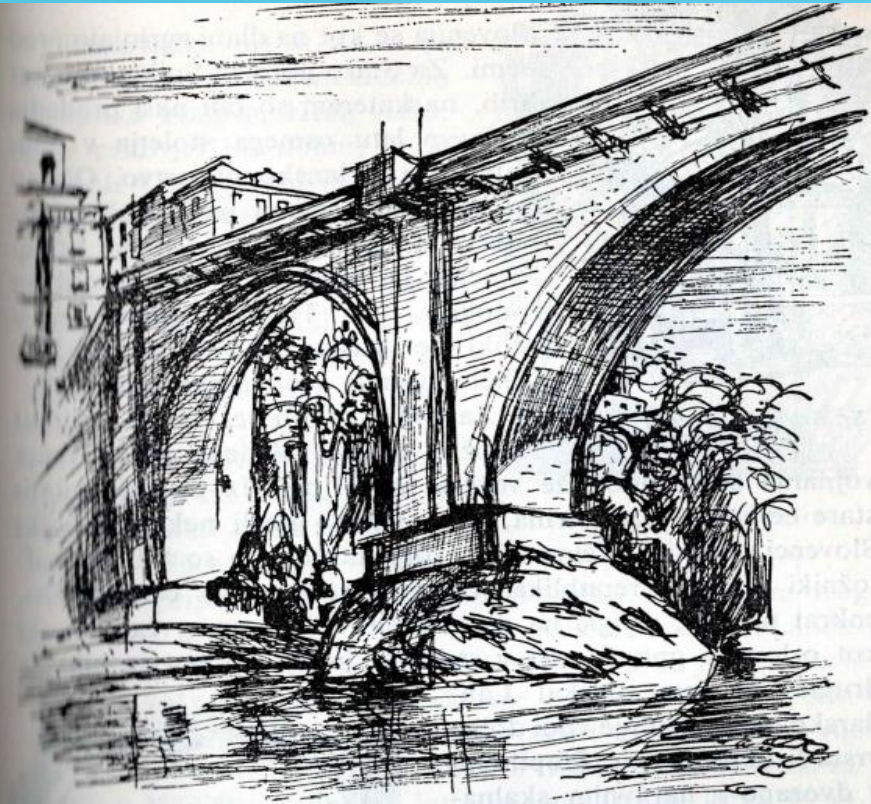
Obiskal sem Beneško Slovenijo. Motorni vlak me je odnesel skozi Furlanijo proti Vidmu. Postaje: Ločnik, Moša, Kopriva. Prvo in zadnje ime povesta, da so bile to nekoč slovenske vasi. Mestece Krmin leži ob nekdanji avstrijsko-italijanski meji. Videm, po laško Udine, leži na ravnini. Kraj mesta se dviga griček, na katerem stoji grad.

Beneška pripovedka pripoveduje o postanku tega grička in gradu. Hunski kralj Atila je bil požgal Oglej in vse vasi tja do Tilmonta. Nato si je ubil v glavo, da bo sredi Furlanije sezidal velik grad, s katerega bo videl po vsej deželi. Ker pa je bila vseokrog sama ravnina, je ukazal svojim vojakom, da naj mu v osmih dneh nanesejo grič. To ni bilo tako nemogoče, ker je bilo Hunov kot listja in trave. Ker niso imeli pripravnejših posod, so v svojih železnih čeladah iz Tera noč in dan nosili kamnje, prod in prst. V osmih dneh so nanosili dovolj velik grič, da so na njem postavili grad.

V Vidmu sem se presedel na drug vlak, ki me je potegnil proti Čedadu. To starodavno mestece leži na robu pobočij in dolin, kjer še dandanes živijo Slovenci. V srednjem veku je bil Čedad tesno povezan z zgodovino Tolminskega. V njem ne manjka starinskih zanimivosti. Ko sem bil še deček, me je najbolj zanimal Hudičev most, o katerem sem slišal in bral.

Ta se na robu mesta spenja čez Nadižo, ki teče globoko med navpičnimi skalnatimi stenami. Tudi o njem govori neka pripovedka.

Most so gradili in gradili, a se jim je vedno sproti podiral. Hudič je imel svoje kremplje vmes. Nazadnje je gradbeniku prišlo na misel, da bi se pogodil z vragom. Zlodej bo pustil, da se most dogradi, za to dobi za plačilo prvo bitje, ki pojde čezenj na drugi breg. Pogodba je bila sklenjena in podpisana. Most je bil dograjen, a gradbenik je bil — kot se je izkazalo — bolj zvit kot vrag. Vzel je hlebec kruha in ga zakotalil na drugo stran. Pes, ki ga je prej sestradal, pa v diru za njim. Ko je hudič

Hudičev most v Čedadu

spoznal, da je prevaran, se je od jeze razpočil, most pa je ostal. Če bi se vrag ne bil tako neumno razpočil, bi verjel, da je ta tisti, ki še danes čepi v tleh pod velikim oltarjem na Stari gori. Tja gor so nekdanj vodili obsedence, da so jim izganjali hudiča. Mislim, da so bili to duševni bolniki, ki jih tedaj še niso znali zdraviti. Danes obsedencev ni več, zato se pa zlodej pod oltarjem tako kislo drži. A zaradi tega razgled s Stare gore ni nič slabši, kot je bil prej. Brda, Furlanska ravnina in Beneška

PRIPOVEDKA O LANDORSKI JAMI

Pripovedka pravi, da se je bila v to jamo pred Huni zatekla slovenska kraljica. Kralj Atila, ki je pridivjal po dolini, jo je oblegal. Oblegancem je že primanjkovalo živeža. Morali bi se bili vdati ali pomreti za lakoto. Tedaj si je kraljica izmislila zvijačo. Vzela je zadnji mernik pšenice, ki ji je še ostal, in ga vrgla med Hune. Ko je kralj Atila to videl, si je mislil, da Slovencem še dolgo ne bo zmanjkalo živeža, če ga tako razsipljejo, in je odšel. Tako je bila rešena slovenska kraljica in njeni ljudje.

Vhod v Landarsko jamo

To je pripovedka. A tudi ta pripovedka, kot mnoge druge, ni kar tako iz trte izvita. V nji je zrno resnice. Prebivalci Landarja in bližnjih vasi so se pogosto zatekali v jamo, ki jih je reševala. Vselej, kadar so v deželo vdirale tuje vojske: Madžari, Turki in Francozi. Vanjo so se bili zatekli tudi v prvi svetovni vojni, ko so bili Nemci in Avstrijci predrli fronto pri Kobaridu in se razlili v Nadiško dolino. V jami je stara peč za kruh, ki so jo ljudje uporabljali, kadar so se delj časa zadrževali v tem zatočišču.

Sonce se je nagnilo že globoko na večer, ko sem odhajal iz Čedadu. V Vidmu sem sedel na motorni vlak in se še enkrat ozrl proti severu. Vrhovi Mije, Matajurja in Stare gore so že goreli v zahajajočem soncu. Spomnil sem se, da Beneške Slovence neuki ljudje pogosto imenujejo Rezijane. Rezijani prebivajo v dolini Bele pod Kaninom. Ob Nadiži so Nadižki Slovenci, a ob Teru Terski Slovenci. Vsi ti so Beneški Slovenci.

Slovenska zemlja s slovenskimi prebivalci. Marljivi, preprosti, siromašni ljudje, ki ljubijo svoj jezik in narodno pesem.

PRIPOVEDKA O IZVIRU HUBLJA

»Baje je ob izviru Hublja velika luknja s tremi rovi. Kdor se je drznil vanje, se ni več vrnil. Pravijo, da je sredi hriba veličansko jezero, ki se bo nekoč razlilo in preplavilo vso Vipavsko dolino.«

»O!« se je zgrozila Tinka.

»To je pravljica,« je rekel Matija.

PRIPOVEDKA O ZLATOROGU

»Zlatorog,« je zinil Blaže.

»Kakšen Zlatorog?«

»Pripovedka. Obljubili ste, da nam jo boste povedali.«

»Res. No, pa začnimo... Stari ljudje pripovedujejo, da sta bila Jezerska dolina in skalnata Komna nekoč pravi planinski raj. Ondi so živele dobrosrčne Bele žene. Prihajale so tudi v dolino in pomagale siromakom. Na skalnatih višinah so obujale k rasti sočno travo, da so koze ubožcev našle pašo. Toda če se jim je kdo hotel približati, so ga podile z grozečimi kretanjami. Če le ni odnehal, so ga pregnali plazovi kamenja, nalivi ali toča.

V strmih stenah nad Soško dolino so se pasle bele koze, ki so bile last Belih žena. Tudi njim se nihče ni smel približati. Vodil jih je Zlatorog, kozel z zlatimi rogovi. Bele žene so ga naredile neranljivega. Če ga je kdo zadel, je iz njegove krvi

zrasla triglavska roža. Pojedel je en sam njen list in že je bil zopet zdrav, četudi je bil ranjen v srce. Njegovi zlati rogovi so bili ključ do zlata v Bogatinu, ki ga je stražil stoglavi zmaj.

Ob cesti, kjer se Koritnica izliva v Sočo, je nekoč stala krčma. Lepa krčmarjeva hči je imela mnogo snubcev, a ljubila je samo Trentarskega lovca, ki je bil sin slepe vdove. Ta je slovel daleč naokrog kot najboljši lovec... Nekoč so na svojem potu na sever prišli beneški trgovci in se ustavili v krčmi. Eden izmed njih, lep in bogat, se je sladko dobrikal domači hčeri in ji daroval biserno ogrlico. Zaradi tega sta se dekle in Trentarski lovec sporekla. Dekle je očitalo fantu, da ji nikoli nič ne prinese, niti triglavske rože, četudi pozna vse bogastvo gora. »Vem, kje je ključ do Bogatina, in če ga najdem, bom kralj v primeri s tvojimi beneškimi kramarji,« ji je odgovoril in užaljen zapustil krčmo.

Še isti večer je poiskal Zelenega lovca. Ta pa je bil hudobnega srca. Fantu je z živimi barvami opisoval bogastvo v Bogatinu in ga pregovoril, da sta šla zalezovat Zlatoroga. Res sta mu prišla na sled in Trentarski lovec ga je zadel. Hudo ranjeno žival sta zasledovala na ozki stezi nad strmo pečino. Tedaj je Trentarski lovec zagledal v snegu in ledu prelepe triglavske rože in med njimi planike, iz katerih je svoji materi kuhal zdravilo za oči. Spomnil se je matere in se hotel vrniti, a Zeleni lovec ga je začel zbadati in se mu rogati, češ da je bojazljivec. Šel je dalje po krvavi sledi. Medtem je Zlatorog pritekkel do krvavoredečih triglavskih rož in jih nekaj použil. V hipu je bil zdrav in je dobil prejšnjo moč. Obrnil se je in na ozki stezi razsrjen dirjal proti Trentarskemu lovcu. Ta je čutil, da je izgubljen, zavrtelo se mu je v glavi, omahnil je in treščil v prepad... Spomladi je njegovo truplo priplavalo pred krčmo. V roki je tiščal šopek triglavskih rož.

Poleti, ko so pastirji zopet prišli v Jezersko dolino, so našli namesto prejšnjega planinskega raja le golo skalovje. Bele žene

so za vedno zapustile ta kraj. Z njimi so odšle tudi bele koze. Zlatorog je v svoji jezi razkopal in uničil zelene livade. Še dandanes se v skalovju poznajo sledovi njegovih rogov.«

Nekaj časa smo bili tiho.

»In zlato?« je vprašal Blaže. »Ali je še v Bogatinu?«

»Še vedno. Le Zlatoroga ni več, da bi ga odklenil s svojimi rogovi.«

Matija se je smehljaj. Tinka je bila zresnjena, kakor da v mislih premlevala pripovedko. Medtem je bil na Sočo in na Volčansko polje že legel mrak. V Tolminu so zagorele luči.

Drugo jutro smo se odpeljali proti Mostu na Soči.

Ob cesti leži umetno jezero, zbiralnik vode za električno centralo v Doblarju. Tudi nekoč, v predzgodovinski dobi, je tu ležalo jezero. A ni bilo umetno, marveč naravno in mnogo večje. Segalo je čez Tolmin, da je Kozlov rob le kot otoček gledal iz njega. Blizu Modrej, mimo katerih smo se vozili, je kraj »Pod ključem«; tam je baje v navpični steni visoko nad cesto železen obroč, za katerega so nekoč privezovali barke in čolne.

»Kam je šlo jezero?« je vprašal Blaže.

»Oteklo je. Voda je pod Mostom izkopala strugo in jezero je odteklo. Neka pripovedka pravi, da je vodi odprla pot velikanska deklica z zelenimi lasmi. Z eno nogo je stala na enem, a z drugo na drugem bregu in z vevnico izkopala pot Soči. Deklica z zelenimi lasmi, to so naravne sile. A druga pripovedka pravi, da je neki graščak zbral veliko število tlačanov in jim ukazal kopati pod Mostom strugo, dokler jezero ni odteklo.«

»Kdaj, mislite, da se je to zgodilo?« je vprašal Matija.

»Davnaj, davnaj.«

PRIPOVEDKA O BERKMANDELJCIH

»Ali veste kako pripovedko?« me je vprašala.

»Pripovedko, ki se nanaša na rudarje? Manjka pripovedk!
Idrijski rudarji so nekoč znali pripovedovati o škratih, ki so

jim rekli Berkmandeljci. Videli jih niso nikoli, pač pa so jih slišali pod zemljo, kako jim pojejo kladiva. To je bilo dobro znamenje. Tam, kjer so škrtati kopali, so se obetale bogate žile rude. A rudarji so tudi vedeli, da ti možici ne trpijo kletvin, žvižganja in nespodobnega vedenja. Da bi si pridobili njihovo naklonjenost, so jim vsak dan na določen kraj postavili skodelico jedi. Vsako leto pa so jim darovali rdeč suknjič, umerjen po kakem dečku. Če bi tega ne storili, bi si nakopali njihovo jezo in nenaklonjenost. Tistega, ki jim je stregel in jih zadovoljil, pa so nagradili. Izgrebli in nalomili so mu toliko rude, kolikor bi je ne mogel nakopati v več tednih... To je vse. Konec popotovanja, konec pripovedk!«

KONEC POTOPISA

- ▶ *»[...] Hodite po njenem podzemskem svetu, po njeni obali, po njenih dolinah in rebrih z odprtimi očmi. In ko se boste nazobali češenj ali grozdja, se naužili smokev in breskev, se spomnite tudi na to, kako so njeni ljudje stoletja in stoletja zanjo prelivali kri. Pogumno so odbijali vse sovražnike in vzdržali v boju, ker so vzljubili domovino. Četudi jim borna zemlja ne reže velikih kosov kruha, imajo nekaj, česar bi ne menjal za nič na svetu: toplo južno sonce. To sonce je zemlji in ljudem vtisnilo svoj pečat. Kadar boste obiskali naše morje, ne nastavite njegovi svetlobi in toploti le svojih teles, ampak tudi srca.«
(Bevk 1959: 135-136)*

ZAKLJUČEK

- ▶ Najbolj izpostavljena sta zgodovinski in geografski diskurz
- ▶ Opazimo tudi nekaj avtobiografskega in biografskega diskurza
- ▶ Ljudske pripovedke (mitološki diskurz) so velik del potopisa in ga naredijo bolj zanimivega
- ▶ Pripovedke so večinoma vpeljane skozi dialog s Tinko
- ▶ Tinka je zelo radovedna in naivna
- ▶ Po (skoraj) vsaki pripovedki je prisotno preišljevanje o fikcijskosti pripovedke, za to večinoma poskrbi Matija